

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

Yayın Komisyonu

Prof. Dr. Hüseyin ATAY (Dekan)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Doç. Dr. Beyza BİLGİN

Doç. Dr. Günay TÜMER

Doç. Dr. Rami AYAS

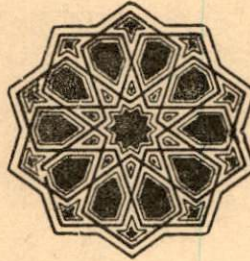
Makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>İslamda Hayır İşleri</i>	1
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Medreselerin Gerilemesi</i>	15
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Temizlik ve Çeşitleri</i>	57
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Garânik Meselesinin İstismar- cuları</i>	69
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>İnsan Olma Yolu</i>	93
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları</i>	127
Prof. Dr. Hikmet TANYU, <i>Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri</i>	151
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU, <i>Anayasanın Sosyo-Juri- dik Eleştirisi</i>	163
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Okulda Çocuğun Düşünce ve Davra- nışını Etkileyen Faktörler ve Rehberlik</i>	167
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Çocukluk Dönemi Dini</i>	175
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Ateizm ve Çıkmazları</i>	187
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Din ve Felsefeye Göre Tanrı</i>	205
Doç. Dr. Mehmet DAĞ, <i>Kelâm ve İslâm Felsefesinde Hareket Ku- ramı</i>	221
Doç. Dr. Ethem RUHİ FIĞLALI, <i>İbn Sadru'd-din Eş-Şirvânî ve İtikâdî Mezhepler Hakkındaki Türkçe Risâlesi</i>	249
Doç. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI, <i>Tercümânü'l-Ümem</i>	277
Doç. Dr. Kemal IŞIK, <i>Mutezile'nin İlk Kurucusu Vâsıl B. Ata ve Büyük Günah Meselesi</i>	337
Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>Anadolu Selçukluları Devrinde Ti- cari Hayat</i>	359
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>İslam Hukukunda İctihad ve Taklid Problemi</i>	375

	<u>Sayfa</u>
Doç. Dr. Cihad TUNÇ, <i>Töbe Hakkında Bazı Meseleler</i>	389
Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Tasavvuf</i>	413
Ass. Münir ATALAR, <i>Osmanlı Padişahları</i>	425
Dr. Mehmet BAYRAKDAR, <i>Yeni Felsefe ve Yeni Felsefeciler</i> .	461
Doç. Dr. Beyza BİLGİN, <i>Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri</i>	469
Ass. Ruhi KALENDER, <i>15. Yüzyılda Arapça Musiki Terimleri ve Türkçe Karşılıkları</i>	485
Esat KILIÇER, <i>İslâmda Aile Plânlaması</i>	491
Dr. M. Cemal SOFUOĞLU, <i>Şia'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri</i>	533
I. GOLDZİHER, <i>İslamiyetin İlk Zamanlarında Zühd.</i> Çev. Dr. Hayrani ALTINTAŞ	539
Afif Abdu'l-Fettah TABBARA, <i>Hz. İbrahim (A.S.) Çeviren Dr. Mehmet AYDIN</i>	547
Antoine VERGOTE, <i>Ergenlikte Din.</i> Çev. Dr. Erdoğan FIRAT ..	583
Muhammed TALBI, <i>Bid'atlar</i> Çev. Dr. Mehmet ŞİMŞEK	593
Louis GARDET, <i>İslâm "Din İlimleri" İçinde İlm-i Kelâmın Yeri Üzerinde Bazı Düşünceler</i> Çev. Dr. M. Sait YAZICIOĞLU .	609

KİTAP TANITMA

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>İslamic Medicine</i>	621
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>Fıkhü'l-İmam el-Evzâ'i Evzâ'i. Evvelu Tedvin Li-Fikhi'l-İmam</i>	623
Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU, <i>İslam Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Problemi (Mutezile Çözümü)</i>	627
Ahmet KOCA, <i>Fakültemiz Kütüphanesine Gelen Kitap ve Dergiler</i>	631

MARTİN LUTHER'İN TÜRKLER HAKKINDAKİ SÖZLERİ

Prof.Dr. Hikmet TANYU

1- *Martin Luther'in Hayatı ve İnançları (Protestanlık) :*

10 Kasım 1483'de Almanya'nın Eisleben şehrinde doğan Martin Luther 1497'de Magdeburg'da Lâtin okulundan ve Eisenach'daki okullardan sonra Erfurt Üniversitesinin Felsefe bölümünden mezun oldu. Önce Hukuk tahsiline girişti, bunu yarım bıraktı ve bir manastıra girdi.

Luther ile ilginç olay şöyle oldu: Arkadaşı Alexis'le birlikte Mansfeld'e giderler. Erfurd'a dönüş yolunda iken, şiddetli fırtına esnasında çıkan bir yıldırım arkadaşı Alexis'i öldürür. Bu olayın Luther üzerine etkisi çok büyük oluyor. Kendisini Tanrı yolunda çalışmaya adıyor, şayet kurtulursa Papaz olacağını söylüyor. Yıldırımlardan kurtulan Luther, babasının ve yakınlarının itirazlarını dinlemeyerek Erfurt'ta bulunan Augustin'ler Manastırına keşiş oluyor. Perhiz, çile hayatı ve mütemadi dua ve âyinlere kendisini veriyor. Erfurt kütüphanesinde lâtince eski bir İncil bularak onun üzerinde çalışıyor. Luther'in inanç, tutum ve davranışlarında bazı değişmeler, gelişmeler oluyor. İnsanı kilise âyininin kurtaramayacağına, Tanrı'nın sonsuz inâyetiyle kurtuluş olacağına inanıyor.

1507 yılında Katolik papazı oldu. Wittenberg Üniversitesine felsefe profesörlüğüne getirildi. Erfurt da teoloji dersleri verdi.

1511'de Roma'ya seyahat etti. Orada türlü yolsuzluklar ve papazların tahakkümü, dinin sömürülmesi ve günahların parayla bağışlanmasına dair örnekler gördü, çok hayâl kırıklığına uğradı. Roma'dan iğrenerek yurduna döndü.

Luther, reformla ilgili önemli yazılarını yayınladı. Afarozla tehdit edilme mektubunu aldı ve papalığın kitaplarını ve emirnâmesini yaktı. Papa çeşitli yollarla Luther'i yumuşatmağa ve bu işleri önlemeğe aylarca çalıştıysa da başarı sağlayamadı ve Luther'in yazılarının cellât

tarafından yakılması ve ellerinin, ayaklarının bağlanarak Roma'ya gönderilmesini emir etti. Muhtemelen ateş içinde yakıtılacaktı.

Papanın günahları affetmesi (Indulgence) ve kiliseye para toplamasını protesto etmesiyle, bu harekete Protestanlık denildi. 95 madde-lik bir red ve savunma hazırlayıp Wittenberg kilisesinin kapısına asarak meydan okudu.

31 Ekim 1517, 10 Aralık 1520 ve 1521: Papa 10. Leon, Paraya düşkün keşiş Tetzel'i Wittenberg'e gönderdi. Papa tarafından mühürlenmiş af kâğıtlarını satmak istedi. Kilise de cemaatin günahını çıkarmağa gelen Luther'e cemaatin günahlarını bu af kâğıtlarıyla bağışlattıklarını söylediler. Luther, Tetzel'in koyun derisi ve mürekkepten meydana gelmiş Günah Affı kâğıtlarını tiksintiyle reddettiğini belirtti. Bu af kâğıtlarının boşluğunu, değersizliğini ve bunlarla asla günah bağışlanamayacağını söyledi ve Tetzel'i alenen eleştirdi. Onun mücadelesi, papa'ya taparcasına inanmak yerine, herkesi kendisinin papası haline getirmektir. Böylece, alışılmış Hıristiyan hiyerarşisini (meratip silsilesini) yıkarak, hıristiyanları papaya kul olmaktan çıkarmaktı. Reform hareketinin çok sonraları Fransa Devrimine dolaylı etki yapmış olması mümkündür. Luther, Papalığın sahte hakimiyet, sömürme ve yetkisini reddetti.

Papa'nın ateş ve cellât emrine karşı, sözlerinin hakikat olduğunu ve asıl kendisinin Tanrı yolunda bulunduğunu belirten Luther, Papa'ya şunları bildirdi: "Siz Tanrı'nın Vekili değilsiniz. Siz sanırım ki ondan başka birinin vekilisiniz! Sizin iradenizi bir parşömenli yalan olarak kabul ediyor ve yırtıyorum. Siz artık ne isterseniz yaparsınız: İşte benim yaptığım." budur diyor.

Wittenberg'de Elster kapısında papanın ateş emrini halkın çoğunluğunun alkışları arasında yakıyor. Luther Katolik Kilise Başkanı, Papaya karşı, günahların affı hakkında da şunları söylemiştir: "Günahların affı adını verdiğiniz şey mürekkepli bir paçavra parçasından ibarettir. Başka bir şey değildir; bu ve buna benzer bütün şeyler hiçbir şey değildir. Yalnız Tanrı günahları affedebilir..."

Papanın af ve merhamet yetkisine, ayrıca âraf (Purgatoryum) inancına, Katolik âyinlerine, Cennet için anahtar satmaya, papanın yalılmazlığı kuralına da itiraz etti.

Papa, Luther'in sözünü geri alıp özür dilemesini bildirdi. Luther reddetti. Papa, onu Roma'ya çağırды, niyeti Luther'i imha etmektir. Luther oraya gitmedi. Saksonya elektörü, Luther'i himâye etti.

Luther, papalık otoritesini daha sert şekilde eleştirerek, onun yanlışlığının kabul edilemeyeceğini bilhassa belirtti. Ayrıca herkesin İncil'i kendisine göre anlayıp yorumlayabileceğini söyledi. Buna yakın düşünceleri Luther'den yüzyıl kadar önce söyleyen Johannes (John) Huss öldürülmüştü. Papa, Luther'i afarozla tehdit eden bir yazı yolladı. Luther, yukarıda da söylediğimiz gibi, Wittenberg'de, halkın karşısında bu önemli kâğıdı yakdı. Alman prensleri onu korudular, sakladılar.

1522-1532: Martin Luther, İncil'i Almanca'ya çevirdi. Ashınun Aramca olması gereken İncil, zaten daha önce Yunanca'ya, Lâtince'ye, Gürcüceye, Süryaniceye, Ermeniceye, Kıpticeye ve bazı yerleri Almanca ve İsveççe'ye çevrilmişti.

4. yüzyılda Tevrat ve İncil Ermenice'ye çevrilmiştir.

6. yüzyıldan itibaren Gürcü kilisesinde de Yunanca yerine Gürcüce kullanılmıştır. Bu durumda İncil (H.Kutsal Kitabı) birçok dillere Luther'den çok önce çevrilmiş ve kilise ibadetinde kullanılmıştır. Türkiye'de yanlış olarak sanki Luther hareketi bir İncil'i Almanca'ya çevirme ve Kilisede kullanma sanılmıştır.

13. yüzyılda Almanya'da Alman mistik hanımları (bilhassa Magdeburglu Mehtild), Lâtince yerine Almanca'yı kullanmışlar ve böylece Almanca'ya birçok yeni deyim ve kelimeler kazandırmışlardır.

Worms Diyeti'nde de Luther sözünü geri almadı. 1530 yılında Almanya'da Reform hareketi kuvvenlendi. Eleştirilere karşılık verirken bir yandan da, kilisesini kurmağa ve mezhebini aşırıhğa döndürmek isteyenlerle mücadele etti.

18 Şubat 1546 tarihinde Eisleben'de öldü.

Luther, Katolikliğin 7 âyinininden Vaftiz ve Evharistiya'yı kabul etti. Luther de teslisi (Allah - Allah'ın oğlu İsa ve Kutsal Ruh üçlemesini) benimsemişti. Akıl yetersiz gördüğü gibi, iradeyi de reddetmiş ve İsa'ya imânı esas almıştır. Zât bakımından İsa'yı Allah'la bir saymıştır. Luther "Yalnız ebedî saadet için Allah'ın ezeli bir kaderi vardır" der. Hatta Luther, "akıl kahbedir, fâhişedir" diyor ve imana çok kıymet veriyor.

16'ncı yüzyılı kaplayan Protestan reform hareketi, Meryem (Miryam-Maria)'yı Tanrı doğuran ve diğer ünvanlarını reddetmekle ve ona olan aşırı tapışı yumuşatmakla beraber "Bâkire Meryem'i Tanrı İsa'nın bâkire annesi" olarak saymakta devam etti.

Tartışması ve hitabeti güçlü olan Luther, bir hayli küfürbazdı.

Protestanlık hareketi sonunda hem iç savaşlar çıktı, hem de Hıristiyanlık parçalandı, bağımsız kiliseler belirdi.

Sanıldığı gibi Protestanlık Hıristiyanlığında müsamahalı bir görüş yoktur. Luther'e göre, İsa'ya (Yezus Kristus) inanmayan kâfirdir, Cehennemliktir, iyi insan değildir.

Luther iradenin de aleyhinde bulunmuştur demiştik. İradenin aleyhinde bulunan Luther: "İrade, hiçbir işe yaramaz, îmân lâzımdır, îmân esastır" diyor.

Luther, rahiplerin evlenmesini yasak eden Papa kanunlarına, kilise teşkilâtının buyruklarına da itiraz etmiştir. Luther, Alman Kilisesinin, Alman devletine bağlanmasını istemiştir. Kilisenin devlet denetiminde olmasını benimsemiştir. 1525 yılında Luther, Manastırdan kaçan bir rahibe ile (Katharina) evlendi.

1527 yılında diğer bir reformist olan Tsivingli (Zwingli)'ye Dînî Akşam Yemeği âyininde (evharistiya) ona karşı cephe aldı.

Hepsi (Allah - Allah'ın oğlu ve Kutsal Ruh)'tan ibaret teslisi benimsemişlerdir. Yani İslâmiyet'teki gibi Tek Allah inancında değildirlen.

Protestanlık hareketiyle ilgili diğer tarihler şöyledir:

1534: İncil çevirisi ilk olarak sona erdiriliyor.

1531-45: Geniş şekilde, Galatyalılara mektubun yorumunu tamamıyor.

18 Şubat 1546: Son günlerinde yaşamaktan yorulduğunu ve bu dünyadan çekilerek dinlenmesine Tanrının izin vermesini diliyor, ve Aysleben' (Eisleben)'de ölüyor.

1546-1547: Protestanlar muharebede yeniliyor. 1552'de Passaver mütarekesi oluyor.

1552: Augusburg dînî barışı yapılıyor*.

* Çok seçilmiş bir kaç kaynak:

— Luther, (Ausgewählt und Eingeleitet, von Karl Gerhard Steck, von Helmut Gollwitzer, Frankfurt/M - Hamburg, 1955, s.30, 190.

— Carlyle (Karlayl), Kahramanlar, Çev. R. Nuri Güntekin, sf, 108, 113.

— Yaşar Önen, Onaltıncı Yüzyıl Alman Seyahatnamelerinde Türkiye, Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi, C.I, Sa. 5'den ayrı basım, Ankara 1969, Sf. 1-23.

— Luther, Tischreden, (Ausgewählt und eingeler'tet) Van Karl Gerhard Steck, München 1959, s.36 (Türken)

— Richard Friedenthal, Luther Sein Leben und Seine Zeit, München 1970.

— Martin Luther, Mariae Lobgesang (Das Magnificat), Stuttgart.

— Martinduther, Karl Gerhard Steck, München, Goldmann Verlag.

— Martin Luther, Von der Kraft des Wortes. (Ausgewählte Schriften, Predigten, Gespräche und Briefe), Sigbert Mohn Verlag.

— Erik H. Eriksan, Der Junge Mann Luther, Hamburg 1970.

— Martin Luthers Lebensweg, Siegfried Heinzelmann.

— H. Boehmer, Luther im Lichte der neueren Forschung. Berlin 1906.

2- *Protestanlık ve Luther'in İnançları ve Tutumu :*

Luther, Katoliklikte ve Ortodoksluktaki 7 sakrament'ten (âyinden) beşini kaldırdı. Bunlardan birisi papas takdisi, diğeri tövbedir. O vaf-tizle, evharistiyayı benimsedi. O, Papasın tövbe seremonisinden sonra:

“Günahların affedilmiştir” sözünü benimsemedi.

Nikâh takdisi de papasın görevlerindedir. Bu yüzden Katolik ve Ortodokslar da boşanma kabul edilmiyor. Aslında Protestan kilise de boşanmanın aleyhtarıdır; amma boşanırsa birşey olmuyor. Yalnız Protestan papas boşanmışsa veya boşanmış bir kimseye papas yapılmıyor.

Protestan kilisede de umûmî mahiyette, topluca bir günah çıkarma âyini yapılır.

“...Düşüncede, işde, fikirde... v.b. günah işledik; Allah günahımızı affetsin!” denilir. Papas da “Allah affetsin” diyor.

Buna rağmen, Luther, Tevhid esası inancından tamamen ayrı düşünceindedir. Diğer Hıristiyan mezhepleri gibi üçlemeye (Allah - Allah'ın oğlu - Kutsal Ruh) esasına bağlıdır. Ona göre, zât bakımından İsa Allah'la birdir. İnsan buna inanırsa mutluluğa ulaşır. Mesih insanlara etki yaparsa, insanların suçlarını da Allah bağışlar. “Vaftiz de aslı suç insanda kalır; insan yalnız, yeniden doğar”. Evharistiya'da (Ekmek, şarap âyini) İsa vücuden mevcuttur. İbâdetde incillerin okunması ve vaaz esastır. Protestan kiliselerde evharistiya nadiren verilir.

İbadette madde veya amel (madde, davranış, tutum) değil, madde-leri kutsallaştıran ilâhî kelime önemlidir.

Luther “Yalnız ebedî saadet için Allah'ın ezeli bir kaderi vardır” diyor. Luther, akıl kâhbedir, fahişedir diyor ve imana çok kıymet veriyor, demiştik. Tekrarlıyoruz: Sanıldığı gibi Protestan Hıristiyanlıkta müsamahalı bir görüş yoktur. Ona göre İsa'ya inanmayan kâfirdir, Cehennemlidir, iyi insan değildir. Halbuki Katoliklikte bu husus diğere nazaran daha yumuşak sayılıyor. (Purgatoryum-Âraf) âyin ile günah affı vardır.

Luther, iradenin de aleyhinde bulunmuştur demiştik. İrade ona göre, hiçbir işe yaramaz, imân lâzımdır, esastır.

Luther, rahiplerin evlenmesini yasak eden Papa kanunlarına, kilise teşkilâtının buyruklarına itiraz etmesiyle diğerkiliseden ayrılmıştır.

Luther, Alman kilisesinin devlete bağlanmasını istemiştir. Kilisenin

devlet kontrolunda olmasını benimsemiştir. Böylece Papa otoritesini reddetmiştir. Bununla beraber kilise oldukça serbesttir.

Luther'in 1525 yılında Manastırdan kaçan bir rahibe ile evlenmesi de özel hayatı bakımından dikkati çekicidir.

Luther, bilhassa, Yuhanna'nın İncil'i üzerinde durmuş ve onu benimsemiştir. İncil'i Almancaya çevirmesinden daha önceleri İsveç'te İncil İsveççeye v.b. çevrilmişti.

Luther, evharistiya da, mayasız ekmeğin İsa'nın eti ve şarap ta İsa'nın kanı hâline geldiğine inanıyor.

Luther, Allah'ın celâl tarafına da çok önem verir. Ona göre herşey yalnız Allah'ın akılla kavranılamayan, ululuğunu, celâlini övmek için yaratılmıştır. Luther, İncil'in bazı taraflarını daha değerli görmüştür. Lutheran kilise, îmân, inâyet tarafını benimsemiştir.

Protestan kiliseler, İncil'in anlamını farklı anladıkları için birbirinden ayrılmıştır. Halbuki Katolik kilisede otorite ne buyurmuşsa, o doğrudur, ayrı düşünmeye, izinli değildir. Kilisenin dediği hakikat ve esas sayılır. Protestantizm'de her insan kendi düşüncesine, anlayışına göre okur ve anlam çıkarabilir. Gerçi Luther, o zamanlar kendi dediğini en doğru olarak kabul etmiştir. Kısa bir müddet sonra Reformatör kilisede katı bir müesseseye haline gelivermiştir.

3- İlk Yıllardan Beri İncil Çevirmeleri :

Türkiye'de yanlış bilinen bir hususun düzeltilmesi gerekir. Bilhassa aydın denilen çevre bu yanlışın farkında değildir. Bu hususta önceki sözlerimizi tekrarlıyoruz:

Luther'in, reform hareketinin İncil çevirmeleriyle bir ilişkisi yoktur. Şüphesiz Alman dil ve edebiyatında onun çevirmesinin edebî rolü ve etkisi olmuştur.

İncil'in Süryânîce, Kıptice v.b. çevirmeleri zaten yapılmıştı. Kayserili Gregor (ölümü 332) Ermenileri hıristiyanlaştırmıştı. Gregoriyen buradan geliyor.

280 yılında Ermeni Kral Hıristiyanlığı devlet dini yapmıştır.

4. yüzyılda Tevrat ve İncil Ermenice'ye çevrilmiştir. Gene Yunanca İncil çevirileri de eskidir.

Gürcü kilisesinin de havariler tarafından kurulduğu ileri sürülüyorsa da, hakiki hıristiyanlaşma zamanı 322 yılında başlamıştır.

6. yüzyıldan itibaren ibadette kullanılan Yunanca'nın yerine Gürcü dili gelmiştir. Önce Antakya Patrikliğine bağlı Gürcü kilisesi, 697 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.

Görülüyor ki İncil'in çevrilmesi ilk yıllardan başlamıştır.

4- Luther'in (1483-1546) Türklerle İlgili Sözleri :

1- Tercüme ettiğimiz 'Türkler' adlı parça, Luther'in 1912-1921'de Weimarda basılan -Luthers Tischreden= Luther'in Masabaşı Konuşmaları- adlı eserinin I. Cild, 904. sayfasından alınmıştır.

2- Luthers Türkenbild - Türklere karşı yapılan savaşlar hakkında vier tröstliche Psalmen 1527 (Dört teselli edici mezamir) eine Heer predigt widder den Türcken 1529 (Bir ordu veya kalabalık Türklere karşı vaaz ediyor). Vom Kriege widder die Türcken 1529 (Türklere karşı savaşta)

Vermanunge zum Gebet wider den Türcken 1541 (Duada Türklere karşı ihtar, ikaz)

Luther'in Türkler Hk. fikirleri :

Luther Türkler hakkındaki fikirlerini zaman zaman çok değiştirmiştir.

1- İlk görüş - Pedagogische Gedanke

a) *der Türke, als eine "Zuchtrute Gottes"* (Tanrının kırbağı (dayak değneği) olarak Türkler.)

Tanrı Türkleri, Hıristiyanlar'a ceza versin, onları yola getirsin diye gönderdi. Bunun için onlara karşı savaşmak mümkün değildir, buna boyun eğip, sabretmek gerek. Fakat Tanrı ilerde, onların (Hıristiyanların) çektikleri cezayı kâfi görecektir ve Türkleri geri çekecektir. Türklerin hiçbir zaman bütün Avrupa'yı ele geçirecekleri düşünülmemiştir.

b) *der Türke als "Anticrist"* (Deccal olarak Türk)

Önce Tevrat'ta, sonra da İncil'de bildirildiğine göre, dünyanın sonu gelmeden önce, bir Anticrist gelecek, onlara işkence yapacak, öldürecek, kiliseleri yıkacak, fakat hemen bunlardan sonra bizzat İsa gelecek, geride kalıp kurtulanlar için büyük bir mahkeme kuracak, suçlu ile suçsuzlar birbirinden ayrılacak ve ebedî huzur başlayacak! Bunun için Türkler'in gelmesine sevinmeli, çünkü ebedî huzurun yakın olduğu böylece anlaşılacak. Dinler Tarihinde buna eschatologisch (eskatalogiş) = Endzeit = Son Devir diyoruz.

c) *dini Politika*

Türk İmparatoru da Tanrı tarafından gönderilmiştir (Obrigkeit von Gott), kötü bir İktidar da olsa ona itaat edip katlanmak gerekir.

ç) *taktik meselesi*

Artık "Haçlı Seferleri" Politikası eskisi kadar başarılı olamıyor, halk para ve asker yardımı toplayan papazlara, yani kiliseye inanmak istemiyor. Luther bu memnuniyetsizliği Katolik Kilise'ye karşı iyi kullanıyor, Türkler'e karşı değil, Papa'ya karşı savaş açmalı, diyor. Böylece, Papaya karşı aldığı cepheyi desteklemiş oluyor.

II- *Daha sonraki fikirleri*

Evet Türkler'e karşı savaşmalı

a) Türkler hk. realist görüşler kuvvet kazanıyor, dinî motif zayıflıyor.

Bir iki küçük Hristiyan başarısı, Türkler'in Anticrist olmadıklarını, böylece onlarla savaşmanın mümkün olduğunu anlaşıldığı, belirtilerek, eski teori çökmüş oluyor.

b) *taktik*

Luther'in dostları, bilhassa bazı protestan Prensler ve Dükler, Lutherin ilk fikirlerini beğenmezler, Türkler'e karşı durulmazsa, onlar Almanya'ya girerek, Hükümlerhükümlerini ve dolayısıyla rahatlarını yıkabilirler. Luther bu dostlarını kaybetmemek için, *fikrini değiştirir ve savaş tarafsız olur.*

c) *Papa'nın yaptığı'nın aksini yapmak, daima ona karşı olmak*

Papa'nın gizlice Türkler'le anlaşığına dair rivayetler gelir. Daima Papa'ya karşı olan Luther, derhal fikir değiştirir, bu defa da onun aksine, Türkler'le savaşmaya karar verir.

Martin Luther, 1517'de Wittenberg'de Schlosskirche'ye 95 maddelik bir Bildiri (These) astı. Bu Bildiri'de Katolik Kilise ve Papa'ya çatılmaktadır. Muhtemelen 34. madde de ise, Türklere karşı savaşmaya izin verilmez, bunun günah olduğu belirtilir, çünkü Türkler, Tanrı tarafından gönderilmiş varlıklardır. Luther bu durumu kesin olarak açıklamıştır.

Bu Bildiri karşısında Papa bir kararname yayınladı. Bannbulle= öffentliche Brife der Pápste. Burada Luther'in kilise duvarına astığı 95 maddeden 20 kadari tenkit edilir. Bunlar arasında, Türkler'e karşı savaşılmaz tezi de vardır. Bu tezlerden dolayı Luther aforoz edilir, görüldüğü

yerde öldürülmesi emredilir. Papa bu Aforozname'de Luther'in ketzerische Gedanken=dine aykırı, sapık düşüncelerini açıklamış olduğu inancındadır.

Özet olarak şunları belirtebiliriz:

1- *Vakit vakit Luther'in fikirleri çok aegışik ve huzursuz, istikrarsızdır, deniliyor.*

2- *Arkadaşları bu fikirleri sonradan toplamış ve hatırlarında iyi tutamamış veya yanlış anladıkları bölümleri kendileri eklemiş olabilirler, düşüncesinde ileri sürenler vardır. Bunların yanlış olması mümkündür.*

3- *Bu metin bir mozaik metin olabilir yani Luther'in muhtelif zamanlarda yaptığı değişik konuşmalarının birleştirilmesi ile elde edilmiş olabilir, deniliyor. Buna rağmen, yine de bu metin hemen hemen tamamen orijinal sayılabilir, içinde bir iki hata olmasına rağmen.*

Bizim ilmî araştırmamıza ve olaylarla karşılaştırmamıza göre, Luther'in bu sözleri tam bir tarihî uyumluluk gösteriyor. Hakikate ve olaylara uygun olduğu gibi, Martin Luther'in anlayış ve dâvasına, iddialarına ve açık bir ifadesiyle psikolojisine de uygundur.

Umumiyetle Luther'in o zamanki sözleri derlenmiş ve tesbit edilmiştir. Şimdi Luther'in (Türkler) hakkındaki konuşmasının Türkçeye çevrilmesini naklediyoruz.

Türkler

"Ah keşke, böyle kuvvetli bir düşmana karşı durmak ve bizzat ona savaş açmak için Prensler ve Hükümdarlar daha bir becerikli ve daha bir başka teçhizatlı olsaydılar, ve böyle küçük birliklerle hücum etmeseydiler. Çünkü Türk, hâkir görülecek, beceriksiz ve önemsiz bir düşman değildir: *Daniel*'in¹ dediği gibi: "*Ona, Tanrı'nın Azizleri'ne karşı durma görevi verildi.*" Bunun için onun şansı ve başarısı çok büyüktür, görünüşü de öyle, bir Tanrı gibi ve kutsal. Çünkü biz Hıristiyanları, *Putperestler ve putlara hizmet edenler nazari ile hor görür ve alâyet eder. Tanrının üç tahtı ve makamını kurar; Hıristiyanlığı sola oturtur, daha sonra gelen ve onu takip eden Muhammed'i sağdakine, daha önce gelmiş olan İsa'nın Hükümranlığı'nın üzerine oturtur. Bu sebepten Türkler yeminlerini,*

1 Tevrat'ta bir kitabı olan, bir Musevî Peygamber M.Ö.II. Asır. Daniel bu kitabında, büyük bir düşman gelecek, bu düşman son zamanda - jüngstertag: der letztz Tag = son gün - gelecek diye kehanette bulunur. Luther bu kitabı büyük bir önsöz hazırlamıştır. *Kitapta bahsedilen büyük düşmanın Türkler olduğunu açıklıyor ve bunun için, kıyamet yakındır diyor. Daniel 7,21*

göğü ve yeri yaratan Tanrı'ya ve onun kulu olan Muhammed'e ve semadan gönderilen 84 Peygamber üzerine yaparlar ve yerine getirirler.

Böyle bir düşmanın güç ve kudretine karşılık, biz bütün Almanlar, tembel tembel geviş getiren dişi domuzlar gibi işsiz güçsüz dolaşıyor, oburca tıknıyor, hayvan gibi yiyor, içiyor, türlü kötü niyet ve arzularımızı yerine getiriyor, hiçbir şeyi ciddiye almıyoruz, bunun yanında, zavallı Alman askerleri çok acıklı durumlara düşüyor ve büyük yenilgilere uğruyor. Çünkü Türk, 30 yıl içinde o kadar kudret kazandı ki, Mısır'ın, Arabistan'ın, İran'ın, Asya'nın ve bütün Yunanistan'ın hâkimi oldu.

Almanya her devirde, en iyi devlet ve millet olmuştur, fakat artık bu durum sona erecek, Truva gibi: Artık bitti! denilecek. Fuimus Troes, iacet Ilium ingens². Allah'a yalvaralım, bize ders vermek için, böyle fer-yatlardan, zor durum ve felâketlere düşmekten korusun.

Eğer Türk Almanya'ya gelirse, bize iyi bir tokat atar. Fakat o Almanya'yı ele geçiremez, Çünkü halk (Türkler) çok kötüdür. Türk gelirse, Ferdinand tarafından cezbedilmiş olmaz, bil'akis kendiliğinden gelir ve bizi teşvik ederek savaşmamıza sebep olur ve bizi müdafaaya zorlar. Fakat bunun anlamı şudur: Kılıcı çeken vurulur ve seve seve yenilir. Fakat ben yine de endişe duyuyorum. Çünkü bizde Tanrı buyruğuna karşı büyük bir saygısızlık, Papa ile işbirliği yapan papazlarda Tanrı'ya karşı küfür, Tanrı'nın on yasağından birincisine ve diğer emirlerine karşı korkunç günahlar mevcut; bütün bunlar ruhumu sıkıyor ve kalbimi hasta ediyor. Tanrı bize yardım etmezse mahvoluruz.

Buna rağmen, ilk olarak Türk'ün kudretini üstüne kurduğu boş gururu ve Ferdinand'ın fakirliği beni teselli ediyor. Çünkü bizim yüce Tanrımız'ın bir tabiatı ve usulü vardır, kudretli olanı tahtından indirir. Diğer yandan Türk'ü memlekete cezbeden, Papa ve Fransızlar'dır³. Bunun için Tanrı bize yardım etsin!

Şimdi Türklerin geleceğine dair kesin haberler geliyor. Şimdi Papa taraftarları konuşacaklar, Türkler benim verdiğim öğütler yüzünden geliyorlar, Luther'i ve vaazlarını imha etmediklerinden, Tanrı Almanya'yı cezalandırmak için onları gönderiyor. Bunun üzerine, derhal üstad Faber Schmid⁴, Rotzloffel⁵ ve diğerleri, merasimler, dinî yürüyüşler tertip

² Biz Truva'lıydık, kudretli İlion (Truva) yere serilmiş yatıyor. -Vergil, Aeneis 2,325.

³ I. Franz (Fransuva) ile ünlü Padişah K. Süleyman 1543'te anlaşma yaptılar. Buna karşılık Şarl Ken de İngiltere ile anlaştı. Türkler Şarl Ken'i Cezayir'de bozguna uğrattılar.

⁴ Asıl adı Johannes Fabri (1478-1541), 1518 denberi Konstanz'da Papa'nın Baştemsilcisi, 1530'da Viyana Piskoposu, Luther'in ve İsviçreli Reformatörlerin hasmıdır.

⁵ Asıl adı Johannes Cochlaeus, eski adı Dobeneck (1479-1552), humanist ve teolog, Luther'in aleyhtarlarından, Reformatörler hakkında ilk polemik Biyografi'nin yazarıdır.

edecekler. *Allahım bunlara karşı ne yapacak? Ben de Türkler'e darbe indirmeyi çok istiyorum; fakat şimdi nasıl dua edeceğimi bilemiyorum, çünkü halkımız dua etmeyi istemiyor ve bilmiyor. Ferdinand'ın memleketi kaybetmesinden korkuyorum. Onlar isteseler de, bir başkasına sahip olamazlar. Bir kehanetimin gerçekleşmesinden korkuyorum, çünkü o vakit söylemiştim: Kaiser Almanya'dan, Luther taraftarlarını zorla ortadan kaldırmalarını talep ediyor; bunu yapamazsa, bizim hepimizi Türklerin ağızına atacaktır. Almanya kan içinde yüzünce, bu Papa'nın hoşuna gidecek ve iyi bir eğlence olacak. Fakat ben Tanrı'ya güveniyorum, o Türkleri yenecek ve onları sindirecek⁶.*"

6 Prof.Dr. Wilfried Buch'a, çevirmemiz için yakın ilgi ve yardımına teşekkürlerimizi sunarız.